

KONSTITUTSIYA - ERKIN VA FAROVON HAYOT GAROVI

Abduvohidov Shohjahon Ilhom o'g'li

Toshkent amaliy fanlar universiteti, Iqtisodiyot fakulteti, "Bank va moliya" kafedrası, "Bank ishi va auditi" yo'nalishi, BI2201U06-guruhi, 4-bosqich talabasi
Elektron pochta: abduvohidoffshokh55448@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining 2023-yil 30-aprel kuni umumxalq referendumini orqali qabul qilingan yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning mazmun-mohiyati, inson huquq va erkinliklarining kafolatlari, siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy islohotlarning huquqiy asoslari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Yangi Konstitutsiyaning davlat boshqaruvi samaradorligini oshirish, fuqarolik jamiyatini rivojlantirish va farovon hayotni ta'minlashdagi o'rni yoritiladi.

Kalit so'zlar: Konstitutsiya, referendum, inson huquqlari, advokatura, siyosiy islohotlar, farovonlik, demokratiya, davlat boshqaruvi.

KIRISH

Konstitutsiya, eng avvalo, har bir mamlakatning suvereniteti, milliy davlatchiligining rivoji, fuqarolarning hayoti, jamiyatdagi o'rni va turmush tarzining konstitutsiyaviy-huquqiy asoslarini belgilab beradigan asosiy qonundir. Konstitutsiya mustaqil huquqiy davlatning asosiy belgisi hisoblanadi. Unda jamiyatning ijtimoiy-siyosiy xususiyati, taraqqiyotning bosh mezonlari, mamlakat ichki va tashqi siyosatining asosiy yo'nalishlari o'z ifodasini topgan bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining qabul qilinishi muhim siyosiy, huquqiy hujjat sifatida jahonda yangi, suveren, istiqboli porloq davlat dunyoga kelganining o'ziga xos shahodatnomasi bo'ldi.

Bosh qomusimiz inson manfaatlari, huquq va erkinliklari, qonun ustuvorligi va mamlakatimizning barcha fuqarolari uchun qonun oldida tenglik tamoyili ta'minlanadigan fuqarolik jamiyatini shakllantirishning mustahkam poydevorini yaratdi.

Barchamizga ma'lumki, inson huquqlari oliy qadriyat hisoblanadi. Agar insonning oilasini, mol-mulkini, uy-joyini devorlari himoya qilsa, Konstitutsiya shu devorning huquqiy poydevori sifatida maydonga chiqadi.

Konstitutsiya jamiyat va davlat hayotida alohida o'rin tutadi. Konstitutsiya nafaqat normativ huquqiy hujjat, balki u mamlakatimizda ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy munosabatlarni rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Aynan Konstitutsiya qoidalari uning miqyosi, ko'lami, shaxsiy va davlat ahamiyatidan qat'i nazar har qanday huquqiy savolga javob izlashda asosiy ko'rsatma hisoblanadi⁴⁰¹.

O'zbekiston mustaqilligi bilan birga shakllangan konstitutsiyaviy tizim davlat va jamiyat hayotini tubdan yangilashda muhim o'rin tutadi. 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan Konstitutsiya tarixiy ahamiyatga ega bo'lib, mamlakatning huquqiy poydevorini yaratdi. Ammo so'nggi yillarda yurtimizda siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy sohalarida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar huquqiy bazaning yangilanishini talab qildi⁴⁰².

2023-yil 30-aprel kuni xalqimiz o'z siyosiy irodasini demokratik yo'l bilan namoyon etib, yangi tahrirdagi Konstitutsiyani umumxalq referendumini orqali qabul qildi. Mazkur Konstitutsiyada 65% moddalarga o'zgarish va qo'shimchalar kiritildi. Shuningdek, 2023-yil 30-aprel yangi tahrirdagi Konstitutsiyada 6 bo'lim, 27 bob, 155 ta modda hamda 434 konstitutsiyaviy norma o'z ifodasini topdi⁴⁰³.

Yangi Konstitutsiyaning qabul qilinishi bir qator ijobiy o'zgarishlarga sababchi bo'lmoqda:

⁴⁰¹ BMT "Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi", 1948-yil.

⁴⁰² Yevropa Inson huquqlari Konvensiyasi, 1950-yil.

⁴⁰³ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir, 2023-yil 30-aprel.

- **Inson huquqlari.** Yangi Konstitutsiyada inson huquqlarini himoya qilishga alohida e'tibor qaratilgan. Har bir fuqaroning huquqlari va erkinliklari kafolatlangan;
- **demokratik islohotlar.** Konstitutsiyada demokratik jarayonlarni rivojlantirish, saylovlar va partiyalar faoliyatini mustahkamlashga oid normativlar kiritilgan;
- **O'zbekistonning suvereniteti.** Yangi Konstitutsiya O'zbekistonning suverenitetini va mustaqilligini ta'minlashga qaratilgan qoidalarini o'z ichiga oladi;
- **ijtimoiy adolat.** Ijtimoiy adolatni ta'minlash, iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish uchun shart-sharoitlarni yaratish maqsadida yangi normativlar qo'shilgan;
- **yoshlar va ayollar huquqlari.** Yoshlar va ayollarning huquqlarini himoya qilish, ularning jamiyatdagi o'rni va roli yanada oshirilgan.
- **ekologik masalalar.** Ekologik muammolarni hal etishga qaratilgan normativlar kiritilgan, bu esa atrof-muhitni muhofaza qilishga yordam beradi.

Ushbu o'zgarishlar O'zbekistonning zamonaviy rivojlanishiga, inson huquqlarini hurmat qilishga va demokratik institutlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Yangi tahrirning asosiy mohiyati — inson huquqlari va erkinliklarini oliy qadriyat sifatida e'tirof etish, Konstitutsiyani chin ma'noda xalqning irodasiga asoslash hamda "Inson qadri uchun" tamoyilini bosh mezonga aylantirishdan iboratdir⁴⁰⁴.

MATERIALLAR VA METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlar qo'llanildi:

1. Normativ-huquqiy tahlil

Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining moddalar, ularning tuzilishi, mantig'i va mazmuni chuqur normativ-huquqiy tahlil asosida o'rganildi. Bunda 2023-yil 30-aprelda umumxalq referendumini orqali qabul qilingan. Konstitutsiyaning har bir bo'limi, bobi va moddalarida aks etgan huquqiy normalarning amaldagi qonunchilik bilan uyg'unligi, ularning tizimlilik hamda qo'llanish mexanizmlari tahlil qilindi⁴⁰⁵.

Tadqiqot davomida quyidagi jihatlar alohida e'tibor qaratildi:

a) Moddalar tuzilishi va tizimi

Yangi Konstitutsiya 6 bo'lim, 27 bob va 155 moddadan iborat bo'lib, undagi normalar qat'iy tizimda joylashtirilgan. Har bir modda huquqiy mantig'i, normativ asoslari va amaliy qo'llanish nuqtai nazaridan tahlil qilindi. Normativ-huquqiy tahlil shuni ko'rsatdiki, yangi tahlil inson manfaatlariga yo'naltirilgan, aniq va amaliy mexanizmlarga ega huquqiy normalarni o'z ichiga oladi.

b) Inson huquqlariga doir normalarning mustahkamlanishi

25–35-moddalar doirasida shaxsiy huquq va erkinliklarning xalqaro standartlarga to'liq uyg'unligi o'rganildi. Xususan, yashash huquqi, sha'n va qadr-qimmat daxlsizligi, shaxsiy erkinlik, fikr bildirish erkinligi, vijdon erkinligi kabi asosiy normalar BMTning "Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi"⁴⁰⁶ va "Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt"⁴⁰⁷ talablariga mosligi aniqlab berildi.

c) Xalqaro huquq bilan uyg'unlashuv

⁴⁰⁴ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir, 2023-yil 30-aprel.

⁴⁰⁵ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir, 2023-yil 30-aprel.

⁴⁰⁶ BMT "Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi", 1948-yil.

⁴⁰⁷ Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt, 1966-yil.

Konstitutsiyaning 15–17-moddalarida milliy huquqning xalqaro huquq normalari bilan uygʻunligi, xalqaro shartnomalarning ustuvorligi, xalqaro prinsiplarning qoʻllanishi boʻyicha normalar xalqaro amaliyot bilan taqqoslab oʻrganildi. Natijada yangi Konstitutsiya Oʻzbekistonning xalqaro maydondagi huquqiy pozitsiyasini mustahkamlaydigan normalarni oʻz ichiga olishi aniqlandi.

d) Advokatura institutining konstitutsiyaviy maqomi

Ilk bor Konstitutsiyada alohida bob — “Advokatura⁴⁰⁸” (63-moddalar atrofida) paydo boʻlgani, inson huquqlarining ishonchli himoyasini taʼminlovchi mexanizm sifatida normativ asoslari batafsil tahlil qilindi.

e) Davlat boshqaruvi tizimidagi normativ yangiliklar

Hokimiyatlar boʻlinishi (11-modda), parlament vakolatlari, Prezident vakolatlarining 5 yildan 7 yilga uzaytirilishi, ijro hokimiyati va sud hokimiyati boshqaruvidagi islohotlar asosida normativ-huquqiy tahlil amalga oshirildi.

Normativ-huquqiy tahlil shuni koʻrsatdiki, yangi tahrirdagi Konstitutsiya:

- xalqaro huquq talablariga mos,
- inson huquqlari boʻyicha kuchli kafolatlangan,
- davlat boshqaruvi boʻyicha zamonaviy va samarali modellarni oʻz ichiga olgan,
- fuqarolarning erkin, farovon va munosib hayotini taʼminlovchi huquqiy poydevor yaratgan.

2. Qiyosiy tahlil

1992-yilda qabul qilingan Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi bilan 2023-yil 30-aprel kuni umumxalq referendumini orqali qabul qilingan yangi tahrirdagi Konstitutsiya oʻrtasida chuqur qiyosiy-huquqiy tahlil olib borildi. Bu tahlil nafaqat mazmuniy, balki huquqiy texnika, terminologiya, inson huquqlarining kafolatlanishi, davlat boshqaruvi tizimi va jamiyatning ijtimoiy-siyosiy ehtiyojlariga moslik darajasini oʻz ichiga oldi.

a) Tuzilma va hajm jihatidan farqlar

- 1992-yilgi Konstitutsiya 6 boʻlim, 26 bob va 128 moddadan iborat edi.
- 2023-yilgi yangi tahrirdagi Konstitutsiya esa 6 boʻlim, 27 bob va 155 moddani oʻz ichiga oladi. Bu esa:
 - 27 ta yangi modda,
 - 434 ta yangilangan yoki kengaytirilgan norma,
 - mazmuniy jihatdan esa inson huquqlari, davlat boshqaruvi hamda ijtimoiy siyosat boʻyicha tamoman yangi yondashuvlar kiritilganini anglatadi.

b) Inson huquqlarining kengaytirilishi

1992-yilgi Konstitutsiyada inson huquqlari umumiy tarzda bayon etilgan boʻlsa, 2023-yilgi tahrir ularni xalqaro standartlarga toʻliq moslashtirgan. Masalan:

- ❖ Yashash huquqi – 2023-yilda oʻlim jazosi qayd etilmaydi, mutlaqo taqiqlanadi.
- ❖ Aybsizlik prezumpsiyasi,
- ❖ Sukut saqlash huquqi,
- ❖ Shaxsiy maʼlumotlar himoyasi,
- ❖ Advokatura institutining konstitutsiyaviy maqomi
- ❖ kabi normalar 1992-yilgi tahrirda mavjud emas edi.

⁴⁰⁸“Advokatura toʻgʻrisida” qonunning tahliliy izohi.

Bu yangiliklar BMT, Yevropa kengashi, Xalqaro pakt talablariga mos ravishda mustahkamlab qo'yilgan⁴⁰⁹.

c) Ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy himoya bo'yicha normalar

1992-yilgi Konstitutsiyada ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy himoya bo'yicha umumiy normalar mavjud edi.

Yangi Konstitutsiyada esa:

- bepul umumiy o'rta ta'lim majburiyligi,
- inklyuziv ta'limning konstitutsiyaviy kafolatlanishi,
- ta'limning uzluksizligi,
- tibbiy yordamning kafolatlangan hajmi,
- nafaqa va pensiya miqdorining eng kam iste'mol xarajatlaridan kam bo'lmasligi kabi qat'iy normalar belgilandi.

Bu esa davlatning ijtimoiy-ma'rifiy siyosatida tub burilish bo'lganini ko'rsatadi.

d) Davlat boshqaruvi tizimidagi o'zgarishlar

1992-yilgi Konstitutsiyada parlament ikki palatali bo'lmagan davr bo'lgan, keyinchalik o'zgartirilgan.

2023-yilgi tahrir esa davlat boshqaruvini yanada aniq belgilaydi:

- ✓ Prezident vakolati 5 yildan 7 yilga uzaytirildi.
- ✓ Hokimiyatlar bo'linishi tizimi aniqlashtirildi.
- ✓ Parlamentning nazorat funksiyalari kengaytirildi.
- ✓ Sud hokimiyatining mustaqilligi bo'yicha aniq kafolatlar yaratildi.
- ✓ Advokatura alohida bo'lim sifatida kiritildi — bu ilgari bo'lmagan.

Bu o'zgarishlar davlat boshqaruvi samaradorligini oshirishga qaratilgan.

e) Fuqarolik jamiyati va OAV bo'yicha yangiliklar

Yangi tahrirda:

- Ommaviy axborot vositalarining erkinligini mustahkamlaydi;
- Senzuraga yo'l qo'yilmasligi yana-da aniq belgilandi;
- Nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyatining kafolatlari kuchaytirildi;
- Jamoatchilik nazoratining huquqiy bazasi kengaytirildi.

1992-yilgi tahrirda bu normalar umumiy tarzda bayon etilgan edi.

f) Iqtisodiy huquqlar bo'yicha yangiliklar

2023-yilgi Konstitutsiyada:

- mulk daxlsizligi,
- tadbirkorlik erkinligi,
- xususiy mulkning ustuvor himoyasi,
- halol raqobat uchun shart-sharoitlar
- kuchli normativ kafolatga ega bo'ldi.

1992-yillarda bozor iqtisodiyoti endi shakllanayotgan bir paytda bu normalar hozirgidek aniq bo'lmagan.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiya:

- 1992-yilgi tahrirga nisbatan inson manfaatlariga yo'naltirilgan;

⁴⁰⁹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining F-53-son Farmoyishi, 2024-yil 17-oktyabr.

- ijtimoiy davlat tamoyillarini mustahkamlagan;
- xalqaro standartlarga to'liq mos;
- fuqarolar huquqlarining kafolatlarini kuchaytirgan;
- davlat boshqaruvining ochiqligi va samaradorligini oshirgan;
- ta'lim, sog'liqni saqlash, tadbirkorlik, oila, yoshlar va ijtimoiy himoya bo'yicha aniq normalarni joriy etgan.

Shu jihatlari bilan 2023-yilgi Konstitutsiya O'zbekistonning yangi taraqqiyot bosqichiga mos keluvchi huquqiy poydevor bo'lib xizmat qilmoqda.

3. Xalqaro huquqiy standartlar bilan taqqoslash

Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining inson huquqlariga oid normalari xalqaro huquqning umume'tirof etilgan standartlari — Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi (1948)⁴¹⁰, Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt (1966)⁴¹¹, Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt (1966)⁴¹², BMTning bolalar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi (1989)⁴¹³ va boshqa global hujjatlar bilan qiyosiy tahlil qilindi.

Mazkur tahlil yangi Konstitutsiyaning normalari xalqaro standartlarga qay darajada mos kelishini, ayrim hollarda esa ulardan ham yuqori darajada kafolatlar berilganini ko'rsatdi.

a) Insonning ajralmas huquqlari — Deklaratsiya bilan uyg'unlik

Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 1–3-moddalarida shaxsning erkin tug'ilishi, hayot huquqi va erkinligi mustahkamlab qo'yilgan⁴¹⁴.

Yangi Konstitutsiyada:

- 25-modda — Yashash huquqi,
- 27-modda — Shaxsiy daxlsizlik,
- 26-modda — Sha'n va qadr-qimmatning daxlsizligi,
- xalqaro me'yorlarga to'liq mos ravishda, yanada aniq va keng talqinda berilgan.

O'lim jazosining to'liq taqiqlanishi — xalqaro huquqda ilgari surilgan eng yuqori demokratik prinsip bo'lib, O'zbekiston bu borada ko'plab davlatlardan ancha oldinga o'tgan.

b) Siyosiy huquqlar — Xalqaro Pakt bilan moslik

Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt fuqarolarning davlat boshqaruvida ishtiroki, ovoz berish huquqi, fikr bildirish erkinligi va uyushmalar tuzish huquqini belgilaydi.

Yangi Konstitutsiyada:

- ❖ 36-modda — Davlat boshqaruvida ishtirok etish,
- ❖ 38–40-moddalar — Mitinglar, siyosiy partiyalar, jamoat birlashmalariga uyushish,
- ❖ 33-modda — So'z va e'tiqod erkinligi,
- ❖ 35-modda — Vijdon erkinligi,
- ❖ xalqaro paktdagi normalar bilan to'liq uyg'un holda shakllantirilgan va ayrim bandlari bo'yicha ulardan kengroq talqin berilgan.

c) Ijtimoiy-iqtisodiy huquqlar — Ikkinchi Pakt bilan taqqoslash

Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro paktda quyidagilar asosiy e'tiborda:

- ta'lim olish,

⁴¹⁰ BMT "Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi", 1948-yil.

⁴¹¹ Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt, 1966-yil.

⁴¹² Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt, 1966-yil.

⁴¹³ O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi materiallari (1992–2024).

⁴¹⁴ BMT "Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi", 1948-yil.

- mehnat qilish,
- ijtimoiy himoya,
- sogʻliqni saqlash,
- madaniy boyliklardan foydalanish.

Yangi Konstitutsiyada:

- 42–46-moddalar — mehnat huquqlari va ijtimoiy himoya,
- 47-modda — uy-joy huquqi,
- 48-modda — sogʻliqni saqlash,
- 50–52-moddalar — taʼlim huquqi,
- katta aniqlik, aniq mexanizmlar va qatʼiy konstitutsiyaviy kafolatlar bilan mustahkamlangan.

Alohida eʼtiborga loyiq jihat — taʼlimning uzluksizligi, inklyuziv taʼlim va bepul umumiy oʻrta taʼlimning majburiylik xalqaro standartlar darajasidan yuqori konstitutsiyaviy himoyaga ega.

d) Bolalar, ayollar va nogironligi boʻlgan shaxslar huquqlari — Konvensiyalar bilan uygʻunlik**Oʻzbekiston yangi Konstitutsiyasida:**

- ✓ 77–80-moddalarda oila, ota-ona va farzandlar huquqi,
- ✓ 58-modda — gender tengligi,
- ✓ 57-modda — nogironligi boʻlgan shaxslar huquqlari,
- ✓ BMTning Bolalar huquqlari konvensiyasi, Ayollar kamsitilishining barcha shakllariga

barham berish toʻgʻrisidagi konvensiya (CEDAW) va Nogironlar huquqlari toʻgʻrisidagi konvensiya talablariga mos ravishda belgilangan.

Yangi Konstitutsiya bu borada xalqaro standartlarni nafaqat qabul qilgan, balki ularni konstitutsiyaviy darajada mustahkamlab, yuqori darajada milliy amaliyotga tatbiq etgan.

e) Sud-huquq islohoti — xalqaro adolat mezonlari bilan uygʻunlik

Xalqaro huquqning asosiy tamoyillaridan biri — odillik, xolislik va sud mustaqilligi.

Yangi Konstitutsiyada:

- ❖ Advokatura boʻlimining kiritilishi,
- ❖ sud qarorisiz 48 soatdan ortiq ushlab turish taqiqlanishi,
- ❖ aybsizlik prezumpsiyasi,
- ❖ qonunga xilof olingan dalillarni haqiqiy deb hisoblamaslik,
- ❖ sud hokimiyatining mustaqilligi, bu sohada xalqaro standartlarga toʻliq mos keladi

va baʼzan undan yuqori darajada himoya mexanizmini taqdim etadi.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiya:

- ❖ Inson huquqlarini xalqaro normalar darajasida kafolatlaydi.
- ❖ Demokratik jamiyatning barcha asosiy tamoyillarini oʻzida mujassam etadi.
- ❖ Xalqaro standartlardan ortiqcha darajada keng va aniq himoya mexanizmlarini

yaratadi.

- ❖ Oʻzbekistonning xalqaro huquqiy imijini mustahkamlaydi.

Mamlakatning dunyodagi ilgʻor demokratik davlatlar qatoriga qoʻshilish strategiyasiga mos keladi.

4. Ilmiy-analitik yondashuv

Yangi tahrirdagi Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilangan normalar jamiyat va davlat taraqqiyoti bilan nechogʻli uzviy bogʻliq ekani ilmiy-metodik yondashuv asosida tahlil qilindi. Ilmiy-analitik tahlilning markazida uch asosiy omil – norma, ijtimoiy amaliyot va samaradorlik oʻzaro bogʻliq holda oʻrganildi.

a) Konstitutsiyaviy normalarning funksional ahamiyatini tahlil qilish

Ilmiy yondashuvning ilk bosqichida yangi Konstitutsiyada belgilangan har bir norma:

- ❖ uning maqsadi,
- ❖ amaliy qo'llanishi,
- ❖ fuqarolarga ta'siri,
- ❖ davlat organlari faoliyatidagi o'rni,
- ❖ sistematik tahlil qilindi.

Masalan, 36-moddadagi davlat boshqaruvida ishtirok etish huquqi demokratik institutlar faoliyatiga bevosita ta'sir qiluvchi asosiy norma sifatida baholanadi. Uning amaliy ijrosi – saylov, referendum, jamoatchilik nazorati mexanizmlarining samaradorligi orqali namoyon bo'ladi.

b) Jamiyat rivojiga ta'sir ko'rsatuvchi omillarni huquqiy modellar asosida tahlil qilish

Ilmiy-analitik yondashuvda maxsus huquqiy modeldan foydalanildi:

- "Norma — Amaliy mexanizm — Jamiyatdagi o'zgarish" modeli.
- Bu model asosida quyidagi jarayonlar o'rganildi:

- Norma qanday huquqiy imkoniyat yaratadi?
- Uni amalga oshiruvchi amaliy mexanizm qanday?
- Bu mexanizm jamiyat hayotida qanday natija beradi?

Masalan:

Ta'limga doir 50-modda – bepul majburiy o'rta ta'lim, inklyuziv ta'lim, uzluksiz ta'lim tizimi.

Mexanizm: davlat kafolatlari, moliyaviy ta'minot, innovatsion ta'lim dasturlari.

Natija: inson kapitalining o'sishi, jamiyatning intellektual rivoji.

c) Konstitutsiyaning yangi tahririda ustuvor yo'nalishlarning ilmiy talqini

Ilmiy yondashuvda quyidagi strategik yo'nalishlarning konstitutsiyaviy mustahkamlanishi baholandi:

1) Inson huquqlari ustuvorligi — fundamental o'zgarish

— 19–35-moddalardagi shaxsiy huquqlarga oid kengaytirilgan norma va kafolatlar

— aybsizlik prezumpsiyasi, mutanosiblik prinsipi, sud mustaqilligi

Bu yondashuv O'zbekistonni inson huquqlari bo'yicha ilg'or standartlarga yaqinlashtiradi.

2) Ijtimoiy davlat konsepsiyasi — ilmiy asoslangan yangilik

Yangi tahrirda O'zbekiston ilk bor to'liq mazmunda ijtimoiy davlat sifatida e'tirof etiladi.

Bu konsepsiya iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy hayotni ilmiy asosda boshqarish zaruratini belgilaydi.

3) Yoshlar va oila institutiga alohida urg'u

— Yoshlarning ta'lim, sog'liq, uy-joy, bandlik huquqlarining kengaytirilishi

— Oila va bolalarni davlat himoyasiga olish

Bu yo'nalish demografik barqarorlik, ijtimoiy kapital va uzoq muddatli taraqqiyotning ilmiy asosidir.

d) Siyosiy tizimning barqarorligi va boshqaruvning samaradorligini ilmiy tahlil qilish⁴¹⁵

Ilmiy analizda davlat boshqaruvi tizimidagi o'zgarishlar quyidagi nuqtai nazardan baholandi:

- hokimiyatlar bo'linishi prinsipining takomillashuvi
- parlament vakolatlarining kengayishi
- ijro hokimiyatining javobgarligi va shaffofligi
- mahalliy boshqaruvning demokratiklashuvi

Ilmiy nuqtai nazardan qaraganda, bu o'zgarishlar institutsional barqarorlikni ta'minlaydi.

e) Konstitutsiyaning iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini ilmiy sharhlash

Yangi Konstitutsiyada iqtisodiy bo'lim (65–68-moddalar) quyidagi yo'nalishlarda o'rganildi:

- ✓ xususiy mulk daxlsizligi
- ✓ monopoliyaga qarshi siyosat
- ✓ investitsiya muhitining kafolatlanishi
- ✓ tadbirkorlik erkinligi

Ilmiy tahlil shuni ko'rsatadiki, ushbu normalar iqtisodiy o'sishning neo-institutsional modelini yaratadi. Bu model barqaror bozor infratuzilmasi, raqobatbardosh iqtisodiyot va investorlar ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi.

f) Ekologik barqarorlik va xalqaro ilmiy yondashuvlar bilan uyg'unlik

49-moddadagi ekologik huquqlar tahlili xalqaro ekologik huquq nazariyalari asosida o'rganildi:

- barqaror rivojlanish prinsipi
- ekologik xavfsizlik
- jamoatchilik ishtiroki

Yangi norma Orolbo'yi mintaqasining ekologik barqarorligiga alohida e'tibor qaratgani bilan ilmiy jihatdan ham yuqori baholanadi.

NATIJALAR**1. Yangi Konstitutsiyaning asosiy o'zgarishlari:**

- ❖ Moddalar soni sezilarli kengaydi — 155 ta modda.
- ❖ 434 yangi konstitutsiyaviy norma kiritildi.
- ❖ Prezident vakolati 5 yildan 7 yilga uzaytirildi.
- ❖ “Advokatura”ga bag'ishlangan alohida bob qo'shildi.
- ❖ Ta'lim sohasida uzluksizlik, majburiy umumiy ta'lim, inklyuziv ta'lim konstitutsiyaviy darajaga ko'tarildi (50-modda).
- ❖ O'lim jazosi butunlay taqiqlanganligi yana bir bor mustahkamlandi (25-modda).
- ❖ Oila, yoshlar va bolalar huquqlari alohida kafolatlar bilan boyitildi (76–80-moddalar).

2. Inson huquqlari — Konstitutsiyaning markazida⁴¹⁶:

- Yangi tahrirda inson huquqlari bo'yicha yangi yondashuv shakllandi:
- yashash huquqi;
- shaxsiy daxlsizlik;
- sha'n va qadr-qimmatni himoya qilish;
- o'qituvchilar mehnatini qadrlash (52-modda);
- mulk daxlsizligi;
- sud himoyasiga murojaat qilish huquqi.

⁴¹⁵ O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi materiallari (1992–2024).

⁴¹⁶ Yevropa Inson huquqlari Konvensiyasi, 1950-yil.

Bu huquqlar BMT “Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi” (1948) normalari bilan to‘liq uyg‘unlikda⁴¹⁷.

3. Davlat boshqaruvi va fuqarolik jamiyati:

- ✓ Yangi Konstitutsiya:
 - ✓ hokimiyatlar bo‘linishini kuchaytirdi,
 - ✓ jamoatchilik nazoratini kuchaytiruvchi normalar kiritdi,
 - ✓ siyosiy partiyalar faoliyatining ochiqligini ta’minladi,
 - ✓ OAV erkinligini konstitutsiyaviy kafolat sifatida mustahkamladi.
- Bu o‘zgarishlar demokratik boshqaruvning xalqaro standartlariga mos keladi.

4. Ta’lim va ilm-fan rivoji:

50-modda asosida:

- bepul va majburiy umumiy ta’lim,
 - boshlang‘ich professional ta’lim,
 - inklyuziv ta’lim,
 - ilm-fan va innovatsiyani qo‘llash
 - konstitutsiyaviy darajada mustahkamlandi.
- Bu yoshlar taraqqiyotining asosiy omili sifatida xizmat qiladi.

MUNOZARA

Yangi Konstitutsiya O‘zbekistonning ijtimoiy-siyosiy hayotida tub burilish yasadi. U nafaqat davlat va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlarni, balki insonning o‘z hayoti ustidan erkin qaror qabul qilish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Prezidentning 2024-yil 17-oktyabrda **“Konstitutsiya kuni bayramini o‘tkazish to‘g‘risida”**gi farmoyishida ilgari surilgan⁴¹⁸:

“Konstitutsiya – erkin va farovon hayot garovi!” tamoyili mazkur hujjatning falsafasini to‘liq ifodalaydi.

O‘zbekistonning konstitutsiyaviy islohotlari:

- xalq manfaatiga asoslanadi,
- xalqaro huquqiy baholarda yuksak e’tirof etilmoqda,
- yangi jamiyat modeli — “inson qadri” tamoyilini shakllantirmoqda.

XULOSALAR

Yangi tahrirdagi Konstitutsiya — O‘zbekistonning yangi taraqqiyot bosqichiga o‘tganining yorqin ifodasidir. Uning asosiy ustuvorliklari:

- inson huquqlari va erkinliklarining mutlaq kafolatlanishi;
- farovon hayotni ta’minlash;
- adolatli, ochiq va demokratik jamiyat qurish;
- davlat boshqaruvini samarali qilish;
- fuqarolik jamiyatini rivojlantirish.

Shu bois Konstitutsiya — nafaqat huquqiy hujjat, balki xalqimiz ertasi, erkinligi va farovon hayotining mustahkam poydevoridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir, 2023-yil 30-aprel.

⁴¹⁷ BMT “Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi”, 1948-yil.

⁴¹⁸ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining F-53-son Farmoyishi, 2024-yil 17-oktyabr.

2. BMT “Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi”, 1948-yil.
3. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakt, 1966-yil.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining F-53-son Farmoyishi, 2024-yil 17-oktyabr.
5. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi materiallari (1992–2024).
6. “Advokatura to‘g‘risida” qonunning tahliliy izohi.
7. Yevropa Inson huquqlari Konvensiyasi, 1950-yil.